

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ОСВІТА У ХХІ СТОЛІТТІ: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Випуск 3

*Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції
“Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті:
формування міжкультурної комунікації”,
м. Київ, МАУП, 24 травня 2011 р.*

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2012

Редакційна колегія:

Подолька А. М., д-р юрид. наук — головний редактор

Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора

Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф. — заступник головного редактора

Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”

**Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку / МАУП. — К.: ДП “Видав-
О-72 ничий дім “Персонал”, 2010 —**

Вип. 3 : Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: формування міжкультурної комунікації”, м. Київ, МАУП, 24 трав. 2011 р. / редкол. : А. М. Подолька (голов. ред.), М. Ф. Головатий (заст. голов. ред.), Н. М. Чернуха (заст. голов. ред.), А. А. Ігнатченко (відп. ред.). — 2012. — 246 с. : іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику подано статті учасників Міжнародної науково-практичної конференції “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ ст.: формування міжкультурної комунікації”, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — розвитку освіти в Україні. Статті охоплюють широкий діапазон наукових досліджень українських учених.

Для науковців, освітян, державних службовців, політиків, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком української освіти.

ББК 74.04(4УКР)я43

ЗМІСТ

Н. М. Чернуха, Д. В. Біч

Міжкультурні зв'язки у сучасному
освітньому просторі 5

І. П. Бідзюра

Концепція мотивації професійної
діяльності: парадигмальний контекст
управлінської компетентності
працівників ВНЗ 8

О. В. Кобзєва, В. О. Матюхін

Особливості антикризового управління
недержавними ВНЗ 13

Т. І. Боєва, Н. В. Немченко

Вища освіта сучасної України 16

Г. Л. Бондаренко

Риторика як засіб навчання
невербальним особливостям
міжкультурної комунікації 18

В. А. Гапоненко

Перспективи дистанційного навчання
в галузі суспільно-політичного
знання 22

Л. В. Георгінова, О. В. Богданов

Підготовка майбутніх менеджерів
в умовах формування міжкультурної
комунікації 26

Г. Я. Дідух

Специфіка викладання політології
іноземним студентам у контексті
міжкультурної комунікації 32

О. І. Дікарев, О. В. Волонець

Атомна енергетика у політичному
та економічному вимірі 36

Є. І. Качмарський

Оптимізація мережі загальноосвітніх
навчальних закладів у контексті
адміністративно-територіальної
реформи в Україні 43

Ф. М. Медвідь, В. В. Баран

Елітарна концепція Юрія Липи в умовах
формування міжкультурної взаємодії 46

І. М. Найдьонов

Проблеми модернізації
ефективності освіти 54

Т. І. Науменко

Розвиток духовності дитини: педагогічні
технології 58

Н. М. Терещенко

Проблеми формування управлінської
стратегії бібліотечно-інформаційних
установ у забезпеченні якості освіти 62

О. О. Щербань

Загальні проблеми: інформаційні
технології і сучасна освіта 69

Н. Н. Юсеф

Межкультурные связи стран Ближнего
Востока (образовательный аспект) 71

І. О. Денісова

Формування міжкультурної
комунікації студентів вищих
навчальних закладів у процесі вивчення
іноземних мов 74

В. С. Ейсмонт

Теоретико-методологічні аспекти
економічного зростання, економічного
розвитку і розвитку економіки 78

Т. О. Костюк

Проблеми модернізації освіти в Україні
в рамках Болонського процесу 88

М. Ф. Медвідь, А. А. Ольховик

Соціалізація особистості
в умовах формування міжкультурної
комунікації 93

І. М. Николин

Розвиток комунікативного
досвіду особистості з труднощами
спілкування 97

І. О. Проценко

Політологічний вимір
інтелектуального капіталу 103

О. С. Хоменко

Засадничі умови формування політичної
стабільності в суспільстві,
що трансформується 107

К. Е. Шумовська

Проблеми освіти державних
службовців в сучасній Україні 117

І. М. НИКОЛИН

д-р філософії в галузі психології

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОГО ДОСВІДУ ОСОБИСТОСТІ З ТРУДНОЩАМИ СПІЛКУВАННЯ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 3, 2012, 97–102

Упродовж життя кожен із нас постійно контактує, спілкується з найрізноманітнішими людьми. Здавалося б, життєвий досвід, який ми поступово набуваємо, дає можливість вирішити будь-які повсякденні питання. Але насправді лише одиниці самостійно опановують правила спілкування, які допомагають уникати додаткових труднощів у взаємодії з іншими людьми, своєчасно “гасити” конфлікти, що виникають внаслідок непорозумінь.

Комунікативна активність є невід’ємною складовою людських стосунків. У процесі спілкування формуються не лише пізнавальні здібності людини, а й інтегральні складові психічного життя: самооцінка, усвідомлення власного “Я” і відчуття його тотожності в будь-яких життєвих ситуаціях, виробляються критерії ставлення до інших людей і т. п. [11].

Аналіз стану комунікативної активності сучасного населення виявляє численні проблеми у процесі міжособистісного спілкування, взаємодії, відносин. Водночас причини тих чи інших труднощів у спілкуванні, дефектне, деструктивне спілку-

вання здебільшого мають психологічний характер.

Майже всі причини конфлікту виникають через неефективну комунікаційну взаємодію. Взаємному непорозумінню між людьми сприяє недостатність отриманої інформації, неправильно надана інструкція, нечітко сформульовані вимоги та ін. Недипломатичне ведення розмови призводить до агресивної поведінки, взаємних образ, що спрямовують розмову у протилежний бік від вирішення проблеми.

Дослідження, які проводяться в цьому напрямі, в основному стосувалися вивчення окремих моментів міжособистісного спілкування. Ось деякі автори, які зверталися до проблеми дослідження комунікативної активності особистості з труднощами спілкування, це (Б. Г. Ананьєв [2], О. О. Бодаєв [3], Л. В. Веккер [4], Е. С. Кузьмін [5], Б. Ф. Ломов [8], Н. В. Мясіщев [11], А. В. Ярмоленко). Саме вони сформулювали наше наукове світобачення й етику проблеми.

Говорячи про комунікативність у вузькому розумінні цього слова, передусім зазначають, що в процесі

супільної діяльності люди обмінюються між собою різними уявленнями, ідеями, інтересами, настроєм, відчуттями, нормами і т. д. Усе це можна розглядати як інформацію, тоді сам процес комунікативності можна зрозуміти як процес обміну інформацією [2].

У рамках комунікативної складової спілкування психологічна взаємодія партнерів концентрується навколо проблеми контакту. Цю проблему не варто зосереджувати тільки на вміннях і навичках комунікативної поведінки і на використанні засобів спілкування. Важливим в успішному контактуванні є сприйняття партнерами один одного.

Психологічний контакт починається з конкретно-чуттєвого сприйняття зовнішності партнерів за допомогою органів відчуття. У цей момент домінують психічні взаємовідносини, які спричиняють емоційну реакцію один на одного як на психофізичні явища. Реакції прийняття — неприйняття виявляються в міміці, жестах, позі, погляді, інтонації, які свідчать про те, подобаємось ми один одному, чи ні. Відштовхуючі реакції можуть виражатись у побіжному погляді, відвертаннях тіла, відгороджувючих жестах, “кислій міміці”, метушливості, уникненні і т. д. І навпаки, ми прихильні до тих, хто усміхається, дивиться прямо й відкрито, повертається анфас, відповідає з приязною інтонацією і т. ін.

На етапі виникнення контакту важлива роль належить зовнішній привабливості людини, завдяки чому вона отримує особливий, більш високий, комунікативний потенціал.

Тому люди, як правило, приділяють багато уваги своїй зовнішності [4].

Суб’єктивна оцінка партнерів за зовнішністю здійснюється по шкалі “подобається — не подобається”. Якщо людина нам подобається, вона легше вступає з нами в контакт, якщо ні, — їй доведеться побороти наше негативне емоційно-естетичне ставлення до її зовнішності. Саме на цьому шляху їй потрібно продемонструвати інші, настільки ж цінні для своєї особистості, якості. Це можуть бути як психологічні (розум, доброта й багато інших), так і ділові якості, соціальний статус, які виявляються в різних формах невербальної і вербальної поведінки [5].

При цьому спілкування не можна розглядати лише як відправлення інформації будь-якою передавальною системою, або як прийняття її іншою системою, адже відмінності у простому “русі інформації” між двома пристроями обумовлюють відносини двох індивідів, кожен з яких є активним суб’єктом: взаємне інформування забезпечує їх спільну діяльність. Це означає, що кожен учасник комунікативного процесу розраховує на активність свого партнера, він не може розглядати його як певний об’єкт.

Інший учасник виступає також як суб’єкт, і звідси впливає, що, направляючи йому інформацію, за висловленням В. Н. Мясіщева [11], необхідно аналізувати його мотиви, цілі, норми, “звертатися” до нього. Схематично комунікація може бути представлена як інтерсуб’єктний процес ($S \leftrightarrow S$). Але в цьому випадку треба зважити, що у відповідь на відправлену інформацію буде отримана

нова інформація, що вийшла від іншого партнера.

Тому в комунікативному процесі і виникає не простий рух інформації, але як мінімум активний обмін нею. Головним для обміну інформації є те, що для кожного учасника спілкування особливу роль відіграє значущість інформації [3], оскільки люди не тільки обмінюються значенням, але, як відмічає О. М. Леонтьєв, намагаються при цьому випрацювати спільну думку [9]. Це можливо лише за умови, що інформація не тільки прийнята, а й зрозуміла, обдумана. Суть комунікативного процесу – не тільки взаємне інформування, але спільне осягнення його предмета. Отже, в кожному комунікативному процесі поєднані діяльність, спілкування і пізнання.

Обмін інформацією обов'язково може змінити поведінку партнера, тобто *“знак в общении подобен орудию в труде”* [9]. Комунікативний вплив, який тут виникає, є нічим іншим, як психологічним впливом одного комунікатора на іншого з метою зміни його поведінки. Ефективність комунікації вимірюється саме тим, наскільки вдалим був цей вплив.

Комунікативний вплив як результат обміну інформацією можливий лише тоді, коли людина, яка направляє інформацію (комунікатор), і людина, яка приймає її (реципієнт), володіють єдиною системою кодифікації і декодифікації [11].

Це дуже важливо, тому що комунікатор і реципієнт у комунікативному процесі постійно міняються місцями. Весь обмін інформацією між ними можливий лише за умови, що знаки і, головне, закріплені за ними значення відомі всім учасникам кому-

нікативного процесу. Але знаючи навіть значення одних і тих самих слів, люди можуть розуміти їх неоднаково: причиною цього можуть бути соціальні, політичні, вікові особливості. З цього приводу Л. С. Виготський зазначав, що думка ніколи не дорівнюватиме прямому значенню слів. Тому у людей, які спілкуються, має бути однакове розуміння ситуації спілкування, а це можливо лише у випадку включення комунікації у певну спільну систему діяльності [5].

В умовах людської комунікації можуть виникати занадто специфічні комунікативні бар'єри. Вони носять соціальний або психологічний характер. З одного боку, такі бар'єри можуть виникати через відсутність розуміння ситуації спілкування в більш глибокому плані, що існують між партнерами. Це можуть бути соціальні, політичні, релігійні, професійні відмінності, які не тільки породжують різну інтерпретацію цих самих понять, які використовуються у процесі комунікації, а й зовсім інше світосприйняття, світорозуміння, світобачення. Такого роду бар'єри породжуються об'єктивними соціальними причинами. Звісно, що процес комунікації здійснюється і за наявності цих бар'єрів: навіть воєнні противники ведуть переговори. Але вся ситуація комунікативного акту значно ускладнюється завдяки їх наявності.

З другого боку, бар'єри при комунікації можуть носити і суто психологічний характер. Вони можуть виникнути або внаслідок індивідуальних психологічних особливостей (наприклад, надмірна скромність, скритність, тобто присутність риси,

яка називається “некомунікабельність”), або коли склалися між тими, хто спілкується, психологічні стосунки особливого роду: неприйнятність один одного, недовіра і т. д. [9]

Отже, детально розглянувши комунікативну складову спілкування, можна виокремити необхідні чинники для формування успішної комунікації.

На думку В. Н. Куніциної, Н. В. Казаринової, В. М. Погольщої психологічним показником успішності неформального міжособистісного спілкування є його спонтанність, легкість, забезпечення навичками і гарною саморегуляцією, задоволеність спілкуванням внаслідок досягнення психологічного контакту і взаєморозуміння.

Провівши дослідження успішної комунікації, В. Н. Куніцина окреслила шість рівнів успішного спілкування і запропонувала відповідну систему психологічних характеристик рівнів успішності [7].

Однією з головних потреб людини як соціальної істоти є потреба належності (за А. Маслоу). Потреба належності характеризується тим, що людина перебуває у колективі людей, а отже спілкується, що дає їй можливість задовольняти потреби вищого рівня, бути визнаною та самоактуалізуватись. Спілкування не дає можливості людині почувати себе самотньою, відчувати себе нікому не цікавою та не реалізованою.

Звичайно, кожна культура надає свої загально-прийнятні норми спілкування, а його ефективність перевіряється збігом з цими нормами. Кожен колектив, кожна референтна група складає свої правила для ефек-

тивності спілкування. С. М. Ємельянов визначає ефективне спілкування як таке, що забезпечує взаємне розуміння та взаємну емпатію партнерів по спілкуванню. Навчитися прийомам ефективного спілкування необхідно тому, що це допомагає бути зрозумілим іншим людям, вміти подати інформацію, відстояти свою позицію, вміти культурно, приємно, зрозуміло вести бесіду, володіти ораторськими здібностями та за необхідності бути лідером та вести за собою людей. Спілкування вважається ефективним, на думку С. М. Ємельянова, коли має місце взаємна емпатія, а люди, що спілкуються, шукають способи розуміння думок та почуттів один одного, створюють атмосферу довіри [7].

У загальному вигляді спілкування виступає як форма життєдіяльності. Специфіка спілкування визначається тим, що в його процесі суб'єктивний світ однієї людини розкривається для іншої. У спілкуванні людина самовизначається, виявляє свої індивідуальні особливості. За формою діянь можна судити про комунікативні уміння, про риси характеру людини, за специфікою організації мовленнєвого повідомлення – про загальну культуру та грамотність (І. М. Цимбалюк).

Спілкування є невід'ємною складовою людських стосунків. Ефективність спілкування залежить від того, наскільки люди бажають спілкуватися, приймають та розуміють один одного. У повсякденному житті часто виникають конфлікти, успішне розв'язання яких залежить від тактики розмови та культури спілкування. Рациональна поведінка у конфлік-

ті забезпечується конструктивною взаємодією конфлікуючих сторін. Основу такої взаємодії становить самоконтроль емоцій. Коли емоції підконтрольні свідомості, є можливість конструктивного мислення та швидкого знаходження можливого виходу із конфліктної ситуації. Тактика ведення розмови є мистецтвом, якому необхідно навчатися. Чим раніше людина зрозуміє необхідність уміння ефективно спілкуватись та почне працювати над розвитком такого вміння, тим більше досвіду вона отримає у процесі життя та раніше почне втілювати своє вміння у практичній діяльності. Навички ефективної комунікації допомагають також у професійній сфері. Людина, яка вміє володіти своєю мовою, дотримується тактики ведення розмови та ефективно розв'язує конфліктні ситуації, буде незамінним працівником у будь-якій організації, матиме змогу кар'єрного зростання тощо [7].

Отже, навички ефективного безконфліктного спілкування можуть допомогти людині у вирішенні повсякденних питань у спілкуванні з будь-якою людиною. Мистецтво ведення розмови є необхідною умовою для професійного зростання, особливо коли робота пов'язана зі сферою соціальної взаємодії людей. Оволодіння навичками ефективного спілкування у молодому віці розкриває більше можливостей взаємодії з людьми в усіх соціальних сферах життєдіяльності.

Труднощі міжособистісного спілкування складно усунути, корекція відбувається через усвідомлення і зміну системи відносин; найчастіше вони стають наслідком розколу міжособис-

тисних відносин. Складнощі міжособистісного спілкування, на відміну від комунікативних бар'єрів, супроводжуються нервово-психічним напруженням. Вони виникають залежно від типу ситуацій, які найчастіше трапляються і які поділяються за ступенем впливу на успішність у спілкуванні. У цьому зв'язку дедалі більшої значущості набуває діяльність практичного психолога з надання психологічної допомоги особистості з неефективним спілкуванням. Практика свідчить, що психолог може надати психологічну допомогу особистостям різного віку у процесі консультування і психологічної підтримки. Крім того, можлива психологічна допомога у процесі розвитку та здобуття навичок ефективної комунікації. Така діяльність потребує професійної, в тому числі особистісної, підготовки практичних психологів, що полягає у супроводі та зосередженні уваги особистостей, які мають труднощі у спілкуванні, саме на набутті навичок для ефективної комунікації. Адже порушення міжособистісного неформального спілкування є найскладнішим за своїми психологічними наслідками міжособистісним ускладненням у сфері спілкування.

Література

1. *Андреева Г. М.* Социальная психология: Учеб. для высш. учеб. заведений. — М.: Аспект-Пресс, 1999. — 376 с.
2. *Ананьев Б. Г.* Личность, субъект деятельности, индивидуальность. — М.: Директ-Медиа, 2008.
3. *Бодалев О. О.* Психология общения. — М. — Воронеж, 1996.

4. *Веккер Л. В.* Психика и реальность: единая теория психических процессов. — М.: Смысл, 1998. — 670 с.
5. *Выготский Л. С.* Мышление и речь. Гл. 5. — М., 1999.
6. *Кузьмин Е. С.* Основы социальной психологии. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1967. — 173 с.
7. *Куницына В. Н., Казаринова Н. В., Погольца В. М.* Межличностное общение: Учеб. для вузов. — СПб.: Питер, 2001. — 544 с.
8. *Ломов Б. Ф.* Вербальное кодирование в познавательных процессах: Анализ слухового образа. — М., 1986.
9. *Леонтьев О. М.* Психология образа. — М., 1974.
10. *Максименко С. Д., Соловйenko В. О.* Загальна психологія: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2000 — 256 с.
11. *Мясищев Н. В.* Психические особенности человека. Характер, способности. Т. 1–2. (совм. с А. Г. Ковалевым) — 1957.
12. *Резан А. А.* Психология личности. Социализация, поведение, общение. — СПб: Прайм — ЕВРОЗНАК, 2004. — 416 с.
13. *Цимбалюк І. М.* Психологія спілкування: Навч. посіб. — К.: ВД “Професіонал”, 2004. — 122 с.